

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У ПІДПРИЄМСТВАХ З ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Н. Гой, аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Гой Н. Особливості оперативного управління у підприємствах з переробки сільськогосподарської продукції

У статті проаналізовано основні наукові визначення сутності оперативного управління у підприємстві. Визначено переваги й недоліки розглянутих підходів. Розроблено пропозиції щодо уточнення поняття “оперативне управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції”.

Ключові слова: процес управління, оперативне управління, підприємство з переробки сільськогосподарської продукції, розвиток, ефективність.

Goy N. Specifics of operative management in agriculture production processing enterprises

The main scientific concepts concerning the definition of the essence of an operative management on the enterprises are analyzed. The advantages and disadvantages of an considered approaches are determined. The propositions concerning the obtaining concept of “an operative management on the enterprises of the produce processing agricultural production” are worked out.

Key words: the process of management, an operative management, an enterprises of the produce processing agricultural production, development, efficiency.

Гой Н. Особенности оперативного управления в предприятиях по переработке сельскохозяйственной продукции

В статье проанализированы основные научные определения сущности оперативного управления на предприятии. Определены преимущества и недостатки рассмотренных подходов. Разработаны предложения по уточнению понятия “оперативное управление на предприятиях по переработке сельскохозяйственной продукции”.

Ключевые слова: процесс управления, оперативное управление, предприятие по переработке сельскохозяйственной продукции, развитие, эффективность.

Постановка проблеми. Діяльність підприємств із переробки сільськогосподарської продукції в умовах змішаної економіки потребує вирішення низки складних взаємопов’язаних проблем упродовж максимально короткого періоду. Важливим завданням для таких підприємств є забезпечення наукової організації оперативного управління, що сприяє зростанню ефективності виробництва в поточному періоді часу.

Науковці приділяють значну увагу проблемам розвитку оперативного управління, однак його особливості в підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції потребують більш детального дослідження. Зокрема, необхідно вдосконалити механізм

оперативного контролю в таких підприємствах, що забезпечить вирішення проблемних питань оперативного управління, впливу на поточні процеси виробництва та управління ними залежно від виробничої ситуації.

Усе це свідчить про актуальність наукового дослідження та підтверджує необхідність ретельнішого опрацювання методологічних і методичних засад оперативного управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, структура, прийоми та методи управління підприємством досліджено в працях таких зарубіжних учених-економістів, як А. Файоль, Г. Емерсон, Ф.У. Тейлор, Г. Форд, Г. Гант, Ф. Гілбрейт, Л. Гілбрейт, Е. Мейо, П. Друкер, Т.

Санталайнен, Е. Воутилайне, П. Поренне, І.Х. Ніссінен, Д. Хан та ін.

Процес оперативного управління підприємством є предметом активного дослідження таких науковців, як А.І. Ільїн, Л.М. Синиця, В.В. Патрахіна, Ю.В. Скворцов, Л.А. Некрасов, Н.Л. Зайцев, А.Г. Поршнев, З.П. Ру-м'янцева, Н.А. Саломатін, Н.І. Новицький, В.П. Пашуто, В.Н. Єсаулов, С.Г. Чернета, І.А. Дубровін, Т.В. Чернова, В.А. Циганков, Н.С. Сачко та ін. Окремі аспекти оперативного управління підприємством в сучасних умовах української економіки розглядалися у роботах В.М. Нелепа, Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб, Л.І. Федулової, С.І. Дем'яненка, Н.П. Скригун, Ю.О. Непорожнього та інших учених.

Огляд цих наукових праць показує, що серед сучасних дослідників немає одностайної думки щодо сутності категорії “опера-тивне управління”. Більше того, підходи науковців до її визначення часто значно різняться між собою за основними характеристиками. Зокрема, потребує уточнення трактування поняття “оперативне управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції”, яке має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення для підвищення ефективності господарювання.

Постановка завдання. Стаття має на меті дослідження теоретичних підходів до визначення сутності поняття “оперативне управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції”.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах трансформації економіки України виникає об’єктивна необхідність удосконалення оперативного управління діяльністю підприємств із переробки сільськогосподарської продукції. Успішне функціонування таких підприємств значною мірою залежить від швидкості реагування на зміни зовнішнього середовища та обґрунтування опера-тивних управлінських рішень, оскільки процес закупівлі сировини, виробництва та реалізації продукції з метою отримання прибутку відбувається щоденно. Це потребує вдосконалення форм і методів організації ефек-тивного процесу оперативного управління в підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції.

Узагальнення багаторічної практики

лежить в основі сформованої наукової термінології. Різні підходи до визначення оперативного управління свідчать про неоднозначність розуміння його змісту та трактування сутності. Існуючим визначенням оперативного управління притаманні суттєві недоліки, а саме: воно розглядається частково як стратегічне, але в інших проміжках часу, а частково – як тактичне, без виокремлення специфіки; порушується логіка процесу оперативного управління через те, що воно ототожнюється з оперативним плануванням у підприємстві та не враховується принцип гнучкості управління; немає чіткої визначеності щодо часових меж оперативного управління.

В українському законодавстві не наведено визначення оперативного управління. Господарським кодексом України (ст. 65) встановлено загальні положення та особливості управління підприємством, зокрема наголошено, що “управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу” [1].

В економічних словниках розглядають в основному загальне поняття “управління підприємством” як сукупність методів і прийомів керівництва колективом людей, усіма ланками підприємства для організації та координації їх діяльності в процесі виробництва [2, с. 245].

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” знаходимо визначення оперативного управління як управління поточними діями [3, с. 845]. “Тлумачний словник економіста” пропонує також доповнення – “...що поєднує оперативне планування, оперативний облік та оперативний контроль” [2, с. 202]. Згідно із визначенням “Економічної енциклопедії”, оперативне управління – це “управління поточними подіями, що охоплює оперативне планування, облік і контроль” [4].

Процес управління підприємством розглядали основоположники концепції наукового управління А. Файоль, Г. Емерсон, Ф.У. Тейлор, Г. Форд. Згідно з цією теорією, “управляти – означає передбачати, організовувати, розпоряджатися, координувати і контролювати на основі запровадження наукових методів управління

підприємством, які забезпечують зростання продуктивності праці". В умовах економічного зростання Г. Форд вказує на підвищення ролі та значення виробничого управління й контролю за якістю. Досліджуючи сутність економічної категорії, А. Файоль виокремлює конкретний вид управлінської діяльності – управлінську функцію, яка реалізується певними прийомами й способами досягнення цілей управління: прогнозуванням, плануванням, організацією, координацією та контролем, які складають основу управління як технологічного процесу [5, с. 271].

Досліджуючи загальні питання управління, фінські економісти Т. Санталайнен, Е. Воутилайне, П. Поренне, І.Х. Ніссінен дійшли висновку, що управління підприємством базується на принципі управління за результатами. Згідно з цією концепцією управління має на меті досягнення необхідних результатів діяльності. Управління за результатами передбачає вплив на процес реалізації визначеної мети на всіх етапах – на стадії планування, виконання та контролю за виконанням. Науковці розглядають оперативне управління як вплив на організацію, що складається з планування діяльності, постановки виробничих завдань, створення системи вимірювання та оцінки виконаної роботи, контролю за виконанням завдань, подальшого вдосконалення процесу управління [6, с. 20-23].

Наведені теоретичні положення стали основою для визначення сутності оперативного управління в підприємстві іншими авторами, які досліджували цю економічну категорію. Погляди зарубіжних та українських учених щодо суті й значення поняття “оперативне управління у підприємстві” уможливають таку систематизацію:

1. Оперативне управління як управління за результатами (Т. Санталайнен, Е. Воутилайне, П. Поренне, І.Х. Ніссінен, Д. Хан).

Беручи за основу концепцію фінських науковців із проблем управління за результатами, Д. Хан стверджує, що оперативне управління базується, як і стратегічне, на принципі управління за результатами, цілями. Автор розглядає систему оперативного управління як багатоступеневий процес узгодження цілей,

що поділяються на підцілі (показники результату за періодами й центрами прибутку). На його переконання, першочерговим завданням оперативного управління є забезпечення прибутковості бізнесу та досягнення стратегічних цілей на оперативному рівні. Відповідно головним інструментом системи оперативного управління підприємством він вважає показник виробничого результату, який визначається як різниця між виручкою від реалізації та витратами [7].

Згідно з дослідженнями Д. Хана, оперативне управління за цілями створює стимули для ефективнішого планування та сприяє виробленню дієвих методів контролю. Однак, на нашу думку, автор не враховує те, що під час використання таких методів управління виникає загроза втрати гнучкості, надмірного акцентування кількісних цілей і нехтування якісними.

2. Оперативне управління як система функцій (А.І. Ільїн, Л.М. Синиця, В.В. Патрахіна, В.М. Нелеп, Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб, Л.І. Федулова).

Основою для наукових досліджень А.І. Ільїна, Л.М. Синиці стали базові положення концепції наукового управління А. Фа-йоля, Г. Емерсона, Ф.У. Тейлора, Г. Форда, які виокремлюють насамперед функції, що зумовлені сутністю управління, пов'язаного з цілісною діяльністю підприємства та всіх його складових елементів. Вони зазначають, що категорія “оперативне управління у підприємстві” виражає об'єктивно зумовлену систему функцій, яка має назву управлінського циклу, а самі функції називають стадіями управлінського циклу [8, с. 5-12; 9, с. 3-6]. У дослідженнях В.В. Патрахіної оперативне управління виступає як об'єктивно визначена певна система функцій, а планування автор виокремлює як базову функцію [10, с. 139].

Українські вчені у зазначеній тематиці також мають вагомий внесок, більшість яких стосується визначення теоретичної сутності досліджуваної категорії. Зокрема, В.М. Нелеп звертає увагу на посилення нестабільності сфери функціонування підприємств у динамічних умовах ринкової економіки, що підвищує роль оперативного планування, і вважає його основним важелем оперативного управління [11, с. 109].

Учені Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб деталізують і доповнюють загальновідомі управлінські функції та вважають планування основою для прийняття управлінських рішень у структурованому за різновидами оперативному управлінні. Автори звертають увагу на те, що в ринкових умовах управлінські інструменти, які необхідні для формування й досягнення цілей, повинні бути результативними та ефективними [12, с. 7]. Федулова Л.І. розглядає досліджувану категорію як виконання завдань оперативного забезпечення ритмічного виробничого процесу за раціонального використання ресурсів, наголошуючи на вирішальній ролі сучасного розвитку інформаційних технологій для вдосконалення та підвищення ефективності процесу прийняття та узгодження управлінських рішень, методів контролю за їх виконанням [13, с. 209; 14, с. 18-26].

На нашу думку, ці визначення найбільш змістовні та науково обґрунтовані і враховують базові положення наукового управління підприємством, розглядають оперативне управління як низку взаємопов'язаних управлінських функцій.

3. Ототожнення оперативного управління з оперативним плануванням (Ю.В. Скворцов, Л.А. Некрасов, Н.Л. Зайцев, А.Г. Поршнев, З.П. Рум'янцева, Н.А. Саломатін).

Досліджувану категорію Ю.В. Скворцов та Л.А. Некрасова розглядають як диспетчерування виробничого процесу, що спрямоване на забезпечення ритмічного й комплексного випуску продукції згідно із встановленим планом за допомогою оперативного контролю [15, с. 452]. Конкретизуючи об'єкти управління, Н.Л. Зайцев визначає суть оперативного управління як забезпечення своєчасності виконання запланованих робіт на основі використання оперативно-календарних планів стосовно кожного виробничого підрозділу, дільниці, робочого місця [16, с. 396]. Такі автори, як А.Г. Поршнев, З.П. Рум'янцева, Н.А. Саломатін, виокремлюють, передусім, суттєве значення чіткої регламентації в часі виконання планових завдань [17, с. 71, 623].

На нашу думку, науковці, розглядаючи теоретичні аспекти досліджуваної економічної категорії, не наголошують на взаємозв'язку та значенні інших складових

поняття “оперативне управління”. Автори за такого підходу не враховують впливу зовнішньої інформації, яка забезпечує тісну взаємодію всіх підсистем підприємства від маркетингу й технічної підготовки виробництва до відвантаження та реалізації готової продукції, чим обмежують їх роль у визначенні економічної сутності оперативного управління.

1. Оперативне управління як цілісність (єдність) процесу та структури оперативного управління (Н.І. Новицький, В.П. Пашуто, В.Н. Єсаулов, С.Г. Чернета).

Прихильники цього підходу наголошують на взаємопроникненні функцій управління та функцій – планових виробничих завдань, які притаманні оперативному управлінню. Виконання кожної функції-завдання передбачає поетапне здійснення функцій оперативного управління. Автори Н.І. Новицький, В.П. Пашуто відзначають нормативну регламентацію роботи як забезпечення раціонального функціонування підприємства [18, с. 529-535]. А от В.Н. Єсаулов, С.Г. Чернета більшу перевагу надають впливу як зовнішніх ринкових умов, так і внутрішніх чинників впливу [19, с. 69]. На нашу думку, таким чином науковці уточнюють і деталізують визначення сутності оперативного управління.

5. Оперативне управління як комплекс методів, організаційних форм і техніко-економічних розрахунків (І.А. Дубровін, Т.В. Чернова, В.А. Циганков, Н.С. Сачко).

У визначенні І.А. Дубровіна враховується доведення заданих показників плану до кожного виконавця та контроль їх виконання за умови визначення робіт усіх структурних підрозділів підприємства та забезпечення поставок на ринок товарів у необхідному асортименті, певної якості, у встановлені терміни, з найефективнішим використанням виробничих ресурсів. Визначаючи поняття оперативного управління, автор зараховує до об'єктів оперативного управління процеси (виробництво, ремонт, транспортування) й ресурси (сировина та матеріали, трудові ресурси, праця, потужність підприємства) [20, с. 46]. Поняття “оперативне управління” Т.В. Чернова, В.А. Циганков розглядають як конкретизацію плану випуску продукції в просторі й часі, як комплекс методів безперервного контролю за його виконанням, виокремлюючи етапи процесу управління:

планування, облік, контроль, аналіз і регулювання. Вони пропонують об'єднати облік, контроль, аналіз і регулювання в єдину функцію диспетчерування [21, с. 8; 22, с. 71]. Сачко Н.С. наголошує на забезпеченні підтримки показників і параметрів функціонування підприємства з випуску продукції в заданих планом межах у реальному масштабі часу [23, с. 449].

На нашу думку, зазначені автори не враховують значення взаємозв'язку оперативного управління із стратегічним управлінням підприємством, що свідчить про відсутність логічної послідовності в трактуванні його економічної сутності.

Проаналізувавши широке коло поглядів на трактування категорії “оперативне управління” в сучасній українській та зарубіжній науковій літературі, ми дійшли висновку, що оперативне управління є визначальною ланкою системи організації діяльності підприємства й перебуває в постійному взаємозв'язку зі стратегічним управлінням підприємством.

Погоджуючись із викладеними тлумаченнями науковців, вважаємо за доцільне уточнити поняття “оперативне управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції” таким чином: оперативне управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції – це система методів управління, організаційних форм і техніко-економічних розрахунків, спрямованих на конкретизацію поточних прогнозів і планів, доведення заданих показників до кожного виконавця й контроль за їх виконанням на основі вже існуючої стратегічної позиції підприємства та з урахуванням окремих особливостей переробки сільськогосподарської продукції, зокрема обмеженості терміну зберігання сировини та готової продукції.

Основним завданням оперативного управління є визначення обсягу робіт усіх структурних підрозділів підприємства та забезпечення поставок на ринок товарів у необхідному асортименті, певної якості, у встановлені терміни, з найефективнішим використанням виробничих ресурсів. Саме це має на меті узгодження роботи всіх цехів і дільниць, забезпечення ритмічності виробництва, пропорційності завантаження обладнання, скорочення тривалості

виробничого циклу. У процесі оперативного управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції показники конкретизують у часі (розбивкою річних планів на короткі проміжки часу – квартал, місяць, декада, доба, зміна і час) і в просторі деталізацією завдань кожного підрозділу підприємства. Показники доводять до безпосередніх виконавців, організовують поточний контроль і оперативний облік процесу виробництва. Своєчасно вживають запобіжних заходів та усувають можливі диспропорції й невідповідності у виробничому процесі.

Висновки. Результати аналізу теоретичних підходів до визначення сутності оперативного управління у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції стали підґрунтям для низки узагальнювальних висновків. Оперативне управління як економічну категорію доцільно розглядати як складну організаційно-планову систему в безпосередньому зв'язку зі стратегічним управлінням, що охоплює функціональну, елементну та організаційну підсистеми.

Розвиток системи оперативного управління є основним чинником конкурентної стійкості підприємств із переробки сільськогосподарської продукції в умовах зростання боротьби за ринки сировини та збуту продукції.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні наявних інструментів оперативного управління, що відповідатиме сучасним економічним умовам ефективної діяльності підприємств із переробки сільськогосподарської продукції

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/43615>.
2. Тлумачний словник економіста / ред. С. М. Гончарова. – Рівне : НУВГП, 2008. – 264 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. – К. : Академія, 2001– . – Т. 2. – 2001. – 848 с.
5. Управление – это наука и искусство / А. Файоль, Г. Емерсон, Ф. У. Тейлор, Г. Форд. – М. : Республика, 1992. – 351 с.
6. Управление по результатам / Т. Санталайнен, Е. Воутилайне, П. Поренне, И. Ниссинен. – М. : Прогресс, 1993. – 320 с.
7. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан ; под ред. А. А. Турчака, Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 654 с.
8. Ильин А. И. Планирование на предприятии / А. И. Ильин. – Минск : Новое знание, 2001. – 635 с.
9. Ильин А. И. Планирование на предприятии : в 2 ч. – Минск : Новое знание, 2000– . – Ч. 2 : Тактическое планирование / А. И. Ильин, Л. М. Синица. – 2000. – 416 с.
10. Патрахина В. В. Организация и планирование производства / В. В. Патрахина. – Барнаул, 2010. – 211 с.
11. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві / В. М. Нелеп. – К. : КНЕУ, 2004. – 495 с.
12. Тарасюк Г. М. Планування діяльності підприємства / Г. М. Тарасюк, Л. І. Шваб. – К. : Каравела, 2005. – 312 с.
13. Федулова Л. І. Менеджмент організацій / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2004. – 448 с.
14. Федулова Л. І. Сучасні концепції менеджменту / Л. І. Федулова. – К. : Центр навч. літ., 2007. – 536 с.
15. Организация и планирование машиностроительного производства (производственный менеджмент) / [Ю. В. Скворцов, Л. А. Некрасов, В. В. Степанов и др.] – М. : Высш. шк., 2003. – 470 с.
16. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия / Н. Л. Зайцев. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 384 с.
17. Поршнев А. Г. Управление организацией / А. Г. Поршнев, З. П. Румянцева, Н. А. Саломатин. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 669 с.
18. Новицкий Н. И. Организация, планирование и управление производством / Н. И. Новицкий, В. П. Пацуто. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 576 с.
19. Есаулов В. Н. Оперативно-календарное планирование и диспетчирование / В. Н. Есаулов, С. Г. Чернета. – Томск : Изд-во Томск. политех. ун-та, 2011. – 98 с.
20. Дубровин И. А. Организация и планирование производства на предприятиях / И. А. Дубровин. – М. : МГУПБ, 2000. – 237 с.
21. Чернова Т. В. Оперативное управление производством / Т. В. Чернова. – Хабаровск : РИЦ ХГАЭП, 2007. – 140 с.
22. Цыганков В. А. Система управления наукоемким производством / В. А. Цыганков. – Омск : Изд-во ОмГТУ, 2010. – 88 с.
23. Сачко Н. С. Организация и оперативное управление машиностроительным производством / Н. С. Сачко. – Минск : Новое знание, 2005. – 636 с.

